

Rituals funeraris a l'Argentona dels segles XVI i XVII

JORDI PINART

L'estudi exhaustiu dels llibres parroquials que es conserven a l'església de Sant Julià d'Argentona i que, mercès a l'acord de digitalització del fons de dita parròquia, es poden consultar a l'Arxiu Històric Municipal d'Argentona, ens ajuda, amb les dades que hi podem extraure, a adonar-nos d'aspectes importants del passat. Circumstàncies i detalls de la vida quotidiana, dels que han habitat Argentona en èpoques pretèrites, se'ns fan més evidents i comprensibles i els podem englobar dins de la ciència anomenada demografia històrica.

Atenent-nos a les dates en què esteu llegint aquest article de *Font* ens hem centrat en els dos llibres d'òbits més antics que custodia la parròquia. Són dos volums que abasten gairebé un segle i mig, de l'any 1508 a l'any 1645, i en què podem conèixer, entre d'altres fets, les peculiaritats de la religiositat popular o la informació social i econòmica que aporten les relacions d'ingressos de les cerimònies que celebren al voltant dels òbits.

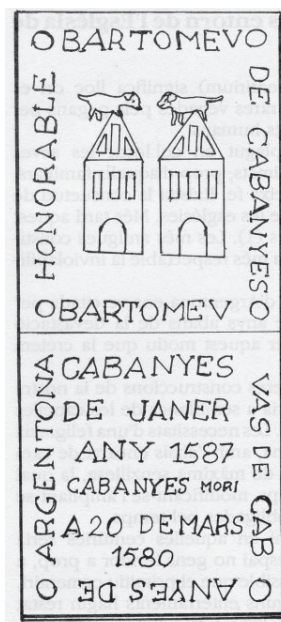
Els dos llibres estan, en part, en un relatiu bon estat de conservació i són fruit del relligat d'altres llibres anteriors. Hi trobem desordres cronològics i encavalcaments que, de vegades, en dificulten el seguiment i, també, parts en què el seu defectuós estat impossibiliten una lectura comprensible. Estan escrits en català amb anotacions, ocasionals, en llatí.

La primera inscripció, que enceta el volum més antic, és de

l'any 1509. Algú, molt posteriorment, va datar, al nostre parer incorrectament, com de l'any 1508. L'apunt de la defunció de n'Eulàlia Camp és qui ostenta aquest trist privilegi:

I passa de aquesta vida present madona Eulalia camp habitant de la parroquia de Sant Jolia de Argentona a XXVIII de octubre. Avia fet primer testament he darrera voluntat en poder del discret Grabiell Leopart olim vicari de dita parroquia. Pres per la sua anima deu liures las quals vol sian de prebendes segons esta escrit en dit testament a darrera voluntat. A (...) any mill D e IX. Son marmessors de dit testament en Pera Camp e Barthomeu Camp fills de dita testadora.

Va ser a la XXIV sessió del Concili de Trento, celebrada l'any 1562, quan s'ordena a rectors i vicaris de les parròquies a portar els anomenats llibres sacramentals.¹ Però, molt abans d'aquestes dates, alguns caps eclesiàstics ja havien recomanat anotar els baptismes i defuncions de llurs feligresos i Argentona era un d'aquests casos. Tot i el recomanat al concili va haver-se de reiterar diverses vegades l'ordre donada entre els anys 1580 i 1614, any aquest en què el Ritual romà els feia obligatoris. Molts dels encarregats dels llibres trigaven a entrar en matèria i alientien i demoraven el procés per no complir amb la cura necessària els processos d'inscripció.

Dibuix de Jaume Clavell de la làpida de Bartomeu Cabanyes (1587)

En aquesta primera anotació apareix en Gabriel Llopart que devia ser un dels vicaris de la parròquia que, a partir d'aquell any, tindria com a rector-paborde a en Lluís Desplà que arriba a ser Arxiver Major de la Seu barcelonina. El tractament de discret és particular dels Països Catalans i s'emprava, en aquella època, per designar a preveres, notaris, apotecaris i d'altres estaments. Era habitual que en la redacció del testament s'establís, de forma directa o cedint la potestat als que eren nomenats marmessors, una quantitat destinada a totes les cerimònies que un òbit comportava i que, en el cas de n'Eulàlia Camp, va ser de deu lliures. En aquests segles els rituals funeraris eren un fet tan arrelat i acceptat socialment que, fins i tot, no es deixava escrita ni detallada la forma de procedir dels que restaven en vida. La figura del marmessor va lligada

1. Eren els anomenats *Quinque Libere*: baptismes, confirmacions, compliment pasqual, matrimonis i òbits.

al dret canònic que, amb els seus preceptes, la va institucionalitzar. El testador podia designar una o més persones per a aquesta tasca i eren les encarregades de portar a terme les darreres voluntats de qui havia de morir.

La seva principal feina era la de vetllar pel repartiment de l'herència en els termes establerts, pel correcte compliment de les cerimònies d'enterrament i de tot el seguit de disposicions que en els testaments es deixaven ordenades i que, en moltes ocasions, era un veritable garbuix de petites donacions i peticions de cerimònies de record

en el temps. Els marmessors, per a realitzar el treball, percebién una retribució que podia oscil·lar entre cinc o deu sous o un tant per cent del total de l'herència.

Als segles XVI i XVII el sistema monetari consistia en unes unitats de compte i en una varietat de monedes que les seques² de diferents ciutats havien encunyat. Per comptar s'utilitzava el sistema carolingi fundat per Carlemany: 1 lliura equivalia a 20 sous o a 10 rals, 1 sou a 12 diners, 1 diner a 24 obols i així amb tot un seguit de monedes que s'usaren en diferents èpoques i contrades. Els diners i

els obols eren una moneda física i, en canvi, la resta només eren unitats de referència³ per realitzar transaccions comercials i, hem de ser conscients, que la majoria de pagaments es feien en espècies. Aquest sistema fou emprat a Catalunya fins a la introducció de la pesseta al segle XIX.

A continuació relacionarem uns quants exemples d'inscripcions dels llibres en què podem adonar-nos de l'evolució d'alguns aspectes com, per exemple, l'econòmic, la varietat de drets que hi havia o el tractament als albat i als pobres.

Òbit de na Joana Ferrera de la Torre (07/07/1516)

Item any de mil D i XVI de dia set del mes de juliol. Item passa de aquesta vida present al altra madona Johana Ferrera de la Torre molter de en Pera Ferrer. A pres per la sua anima eren deu liures. Son marmessors lo discret mossen Antoni Calmet i en Jaume Calmet i en Pera Ferrer seu marit. Feu testament en poder de mossen Garriga⁴ vicari de Sant Jullia de Argentona.

Primo deu de strauncio	2 sous
Item per lo soterar mossen Pera i jo	4 sous
Item per capcubres	2 sous
Item per dret de ciris rector i casulla	4 sous
Item per dret de li	8 diners
Item per dret de creu	6 diners
Item per fer la fosa tocar campanas	7 sous

Cos present de na Joana Ferrer de la Torre (27/07/1516)

Item ferem cors present per dita difunta a XXVII del mes de julliol any damunt dit. Foren treze perveres. Feren tot lo offici e feren per caritat (...). Es per tot una liura XIX sous.

He per enunthatio de perveres e missa maior	3 sous	6 diners
Item per offerta un (...)	2 diners	
Item per dret de creu	6 diners	
Item per almoina general		
quatra carteras de forment ⁵ a XII		
sous cartera	2 lliures	8 sous

Albat d'en Moió (31/03/1548)

Moio.

A II de setembre fonch soterrat un albat del senyor en Moio. Tingue missa: 2 sous.

Òbit de n'Elisabet Bova (09/06/1566)

Elisabet Bona

Obit de madona Elisabet Bona la qual passa de aquesta vida en l'altra a VIII de Juny de MDLVI. Rebe tots los sagraments fent testament en poder del vicari. Son los drets següents.

Primo per la grafia de testament	1 sou
Item fonch estremaunciada de dia mossen Morera i mossen Campins	2 sous
Item dit dia fonch pasada de vespre foren IIII preveres: Morera, Duran, Campins i Garau	8 sous
Item per dret de creu	6 diners
Item per dret de lit	8 diners
Item per dret de ciris al rector	2 sous
Item per dret de teratge	2 sous
Item per dret de capcuberts	2 sous

Eixida de n'Elisabet Bova (10/06/1566)

A X de dit mes i any foren feta exida per la anima de dita madona Elisabet Bona.

Primo en dita exida foren los sobredits IIII preveres. Feren lo offici ab laudas foren los dalt

2. Seca és una paraula d'origen àrab que s'usava per anomenar els tallers on s'encunyava moneda.

3. Excepte l'anomenat cinc sous emprat al temps de la guerra dels Segadors.

4. En Jaume Clavell, a *Argentona, història i records*, cita a Joan Garriga com a rector l'any

1520. Els vicaris estan per sota l'autoritat del rector i en són els substituïts en cas d'absència

5. La quartera és una unitat de mesura agrària emprada al camp català. El forment és el blat xeixa.

selaniat IIII preveres	12 sous
Item per dret de offertra	3 diners
Item per dret de creu	6 diners

Albat d'en Nicolau Lladó (27/06/1567)

A XXVII de Juny 1567 fonch soterrat un albat de senyor en Nicolau Lado. Fonch soterrat de vespre ab missa lo endema: 1 sou 6 diners.

Òbit d'en Joan Pujol del Cros (15/06/1574)

Dimarts a 15 de juny obit del senyer en Joan Puiol moliner abitan en lo veynat del Cros. Fonch li fet offici complert. Foren presents sinch preveres: Juan, Marti, Castell, Lledo i en Anglada. Son los drets del rector per terrage 2 sous, caps cuberts 2 sous, maioria VI diners, per ciris 2 sous, per creu VI diners, scola VI diners, offertra 1 lliura. Es tot 10 sous.

Novenal i cap d'any d'en Joan Pujol (27/08/1574)

Dimarts a XVII de agost any 1574 fonch celebrat lo novenal y cap de any tot en un mateix dia del dit Johan Puiol per sis preveres y feren li offici de requiem ab laudes i llatenia. Es la caritat de cada hu per cada offici III sous. Foren Lledo, Marti, Juan, Llentiscla, Bramona i Llavaneres. Foren pagats aqui mossen en Janer fets los dos officis. Son los drets per cada offici.

Primo per dret de maioria	1 sou	6 diners
per dret de capscuberts	2 sous	
per dret de creu		6 diners
per dret de siris	2 sous	
per escola		6 diners
y per lo segon offici del cap de any		
los mateixos drets	6 sous	6 diners

Foren pagats tots los demunt dits drets y los capellans dit dia a XVII de agost 1574. Donaren per tots los drets ço es del dit Johan Puiol i Antonia sa muller Paula Juperia defunta 30 sous feta qua amore dei del restant.

Albat d'en Saladriga (25/11/1619)

A vint i sinch de Noembre mil sis cents y desanou fonch soterrat Francesch albat fill de Jaume Saladriga pages y de Joana muller sua ab offici de nostra senyora nocturno y laudes de morts. Foren presents 3 preveres i lo mestre. Donaren de charitat als qui digueren missa 4 sous lo mateix dia. Deuhen los drets del rector sinch sous: 5 sous.

Cos present i cap d'any de Mariangela Vivera (10-11/12/1619)

A deu i a onze de desembre mil sis cents i desanou se feu lo cos present i cap dany per lanima de Mariangela Vivera muller de Pere Pau Viver pages ab offici nocturno i laudes

de morts diaca i sostdiaca i offertra general. Donaren de charitat a cada prevere quatre sous i pagaren los matexos dies. Foren presents lo primer dia set preveres i lo mestre, un hermita i dos estudiants. Lo darrer dia foren tots los sobre-dits i un capella mes. Deuhen los drets del rector que son tretza sous a cada offici: 1 lliura 6 sous.

Òbit d'un pobre (17/09/1643)

Obit un pobre.

Als desaset del dit mes de setembre any mil sis cents quaranta tres fonch enterrat en lo sementiri de la Iglesia de Argentona lo cos de () pobre mendicant catala de montanya. No ha rebut los sacraments perque lan trobat mort en lo llit los amos al costat den Balla en lo carrer de St. Sebastia de la present parroquia. Y no li sab ab lo nom ni de hont. Y ha se li di una missa cantada ab caritat de 4 sous y un sou de cor a 2. Ha pagats los drets a more dei per ser pobre.

Òbit d'un pobre (17/03/1645)

Vuy als deset de mars del any mil sis cents coranta y sinch fonch enterrat en lo sementiri de Sant Julia de Argentona un Pobre frances y de nom Pere lo qual mori en la pallissa de Baltasar Gual. Rebe tots los Sacraments y se li feu un cantar.

Albat de Bartomeu Lladó (28/03/1645)

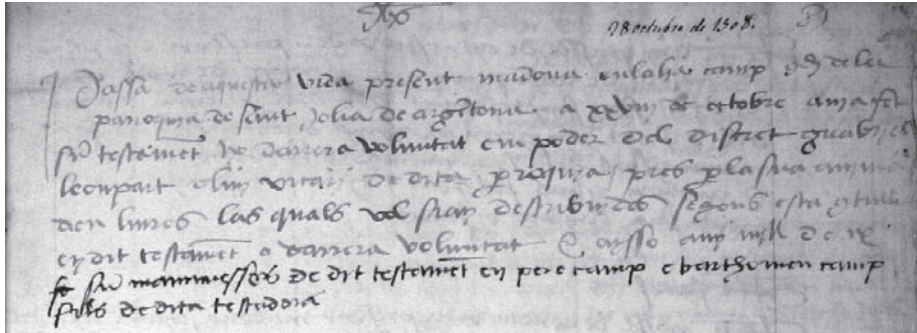
Vuy als vint i vuit de mars del any mil sis cents coranta y sinch fonch enterrat en lo sementiri de St. Julia de Argentona un Albat de Barthomeu llado de Mataro y de Maria muller sua. Se li feu offici de nostra senyora ab assistencia de dos preveres y lo mestre y se dona de caritat a quiscun dels sacerdots quatre sous. Y ha pagat los drets: 4 sous.

Òbit d'en Miquel Tonyí (17/04/1645)

Vuy ab deset de Abril del any mil sis cents coranta sinch estat enterrat en lo sementiri de S. Julia de Argentona lo cos de Miquel Tonyí. Rebe tots los sacraments. Se li ha fet offici ab la exida ab assistencia de set preveres y lo mestre donant a quiscun dells de caritat vuit sous y ha pagats los drets: 13 sous.

Novenari i cap d'any d'en Miquel Tonyí (26/08/1645)

Vuy als vint i sis de Agost del any mil sis cents coranta y sinch estat celebrat la novena y cap de any en la dita Iglesia de Argentona anima de Miquel Tonii del veynat de la Torra. Ab assistencia de Nou preveres y lo mestre de Cabrera donare de caritat a quiscun de ells per tots dos officis dotze sous y ha pagat tos los drets: 2 lliures 6 sous.

Detall de la primera inscripció del llibre de defuncions. Eulàlia Camp (1508)

L'enterrament i la cerimònia de cos present de na Joana Ferrera de la Torre, de l'any 1516, són les primeres inscripcions que trobem en una relació dels drets que la parròquia cobrava per diferents i variats motius.

La litúrgia dels enterraments havia començat, generalment, amb la vetlla del difunt a casa seva. Després s'anava en processó cap a l'església on s'oficiava la cerimònia de comiat per després soterrar el cadàver. Les regles catòliques esperonaven l'enterrament com a creença d'una resurrecció futura. En el testament és on, generalment, s'indicava la xifra que s'usaria per a les despeses funeràries i per a la caritat i, si no era així, eren els marmessors qui ho decidien. Hi havia per a escollir tot un seguit de cerimonials que, segons les possibilitats econòmiques dels difunts i difuntes, donaven més o menys vistositat a les exèquies. Quan es parla de pagar la caritat es refereixen a la xifra que els preveres, que són clergues que han estat dotats per l'església dels ordres majors i poden portar a terme alguns ritus eclesíastics, rebien per a oficiar la cerimònia i, per exemple, en el cas de l'enterrament, l'any 1606, del sacerdot Bartomeu Bramona n'hi havia presents 25.

Els enterraments podrien estar subjectes a un cert tipus de classificació si ens atenem a les anotacions registrals. Els enterraments dels que eren pobres i dels albats serien els més senzills de l'escala. Després, hi hauria l'en-

terrament comú que, com indica el nom, seria el més habitual i, per últim, hi trobaríem enterraments de gran fastuositat i dispendi. Els albats són infants que moren a una edat en què se suposa no tenen ús de raó i, per tant, estan lliures de pecat. Els llistats de morts dels albats es portaven, en molts indrets, en llibres separats i, en aquella època, les inscripcions degudes a l'alta mortalitat infantil eren molt nombroses. L'edat que es posava de límit també era important (la dels catorze anys era la que semblava establerta) perquè significava haver de pagar una tarifa o una altra. Trobarem, doncs, en aquest tipus de cerimònia, que hi ha menys sacerdots assistents, que la creu no serà tan gran com en altres oficis o que les campanes sonaran menys estona i així amb tot el seguit de drets. Es feia l'ofici de cos present o de rèquiem però sense lletanies ni altres salms. L'enterrament comú, que seria el cas de Joana Ferrera de la Torre, podria ser un exemple dels enterraments comuns tot i que hi ha mostres d'estar en una situació econòmica acomodada. Un exemple d'aquesta situació de privilegi és el fet de destinar una part important de diners al ritual de repartiment de menjar. Després de la celebració de l'enterrament es podia pagar per altres oficis com el cap d'any, el trentanari i el novenari, que eren les més comunes, i d'altres repeticions al llarg del temps del record del difunt en la cerca de la salva-

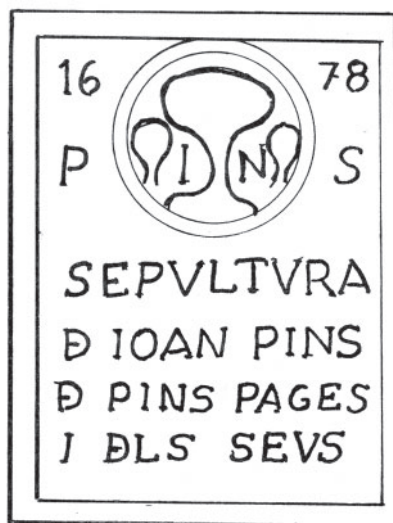
ció de l'ànima.

Com es pot observar hi ha una llarga llista de drets: almoïna general (el que es deixa com a caritat a repartir), capes i bordons (si es demanava una determinada vestimenta dels acompanyants al seguici), capscoberts (persones abillades d'aquesta forma que acompanyaven la processó i l'ofici), candeles (les candeles beneïdes eren habituals per la creença d'ajuda en el trànsit de la defunció i tindrien el mateix esperit del ritual de purificació donat a la festa de la Candelera), casulla (peça de roba que es posa el sacerdot per oficiar i que alguns difunts volen portar en el darrer trànsit), ciris (el nombre de ciris utilitzats era molt determinant ja que la cera era un bé valuós i car en aquella època), creu (es posava al damunt del mort i el cost depenia de la grandària i, generalment, eren de cera), diaca i sotsdiaca (assistència d'aquestes persones que eren de confessió cristiana i tenien la funció d'ajudar als preveres en les seves tasques), escolà (es pagava la seva presència), extremunció o unció (s'establí un preu si s'havia realitzat i depenent dels oficiants i del que s'havia cantat), fosa (o soterrament o terratge feien referència a la tasca de preparar el terreny per l'enterrament), lli (la vestimenta del difunt), oferta (increment relacionat amb donar-li un plus de vistositat a l'enterrament), pagar la caritat (era la xifra que es pagava als clergues que oficiaven la cerimònia) i tocar campanes (segons la tarifa repicaven més o menys estona). També hi trobem conceptes com la missa baixa —expressió amb què antigament hom designava la missa que no era cantada—, el laude i el nocturn —són parts de l'ofici religiós de la litúrgia romana que es proclama després de les matines i estan compostos

de salms i lectures—, el rèquiem —és la missa de difunts amb la seva pregària corresponent— i la missa de nostra senyora —era una missa cantada—.

Per acabar, transcrivim tres anotacions, una de l'any 1643 i dues de l'any 1644. En dues se'ns fa saber la mort d'uns estrangers, el ferrador⁶ Xapanyà i n'Esteve Miramunt, i a l'altre, la d'en Pau Badia, que era un sastre de la vila, afincat a la que avui és la seu de l'Arxiu Històric Municipal d'Argentona. Observarem que me-

reixien un tracte diferenciat. Els habitants d'una parròquia abonaven una quota, el parroquianatge, que facilitava, entre altres coses, que les quantitats pagades per les cerimònies i els drets fossin unes de determinades. Si el difunt o difunta era aliè a la parròquia, no calia ser estranger sinó d'un altre indret del país, pagava una quantitat bastant superior com podem comprovar. El parroquianatge s'adquiria, en general, després d'un any i un dia formant part de la comunitat.

Dibuix de Jaume Clavell de la làpida de Joan Pins (1678) conservada actualment en el terra de l'església parroquial

Òbit d'en Xapanyà (19/01/1643)

Als desanou del mes de Janer any mil sis cents quaranta tres fonch enterrat en lo sementiri de la Iglesia Parroquial de St. Julia de Argentona un soldat anomenat () Xapanya manescal ferrer de la companya de soldats de cavall del comte de muntrenelli y Lugdinensis regne francia mori en casa den Gual pages del cros de Argentona. Rebe tots los Sagraments de penitencia, eucaristia y extremauncio. Feu se li offici doble de 8 sous per cada preveres foren los dos vicaris y mestre. Tots tres sacerdots han pagat un soldat de cavall de sa companya per la caritat de cada sacerdot de los 8 sous y per los drets de forasteria 4 lliures dels quals dues se li ha fet amor de gracia: 4 lliures.

Òbit de n'Esteve Miramunt (14/07/1644)

Als quetorza del mes de Juliol de mil sis cents quaranta y quatre fonch enterrat en lo sementiri de St. Jullia de Argintona lo cos de Esteve Miramunt stranger. Rebe tots los Sagraments y feu testament en ma de Llorens Gener vicari de dita parroquia. Y se li feu offici de sis sous ab assistencia de sinch preveres. Y ha pagats los drets: 4 lliures.

Òbit d'en Pau Badia (11/08/1644)

Als onza del mes de agost de mil sis cents quaranta i quatre fonch enterrat en lo sementiri de S. Jullia de Argintona lo cos de Pau badia sastra. Y se li feu offici de tres reals ab asistentia de sinch preveres. Y deu los drets: 13 sous.

FONTS

Arxiu Històric Municipal d'Argentona (AHMA)

S'han consultat els volums d'òbits de la parròquia de Sant Julià d'Argentona: Defuncions I (1508-1567) i Defuncions II (1567-1645).

BIBLIOGRAFIA

ALBERTÍ i SERRA, L. VERGÉS i MILENA, F.X. "Les causes de la mort a la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres a l'època moderna". A: *IX Sessió d'Estudis Mataronins*. 1a ed. Mataró: Museu Arxiu de Santa Maria, 1993. P. 113.

DL B-30484-1988

AMADES, J. *Costumari català*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 2005.

ISBN 84-297-5781-X

BARRERA AYMERICH, M. *La mort barroca: ritus i rendes*. 1a. ed. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I: Servei de Publicacions de la Diputació Provincial, 1996. (Biblioteca de les aules; 3)

ISBN 84-8021-071-0

BOLÒS, J. *Diccionari de la Catalunya Medieval, segles VI-X*. Barcelona: Edicions 62, 2000. (El Cangur; 284)

ISBN 84-297-4706-0

CLAVELL i NOGUERAS, J.

Argentona. Història i records.

1a ed. Argentona: Ajuntament d'Argentona, 1990.

ISBN 84-86332-55-9

COSTA, M., TARRÉS, M. *Diccionari del català antic*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62, 2001. (El Cangur/Diccionaris 100; 1)

ISBN 84-297-4929-2

IGLÉSIES i FORT, J. *El fogatge de 1553: estudi i transcripció*. Vol. 1. 1a ed. Barcelona: Rafael Dalmau, 1979. (Fundació Salvador Vives Casajuana; 59)

ISBN 84-232-0141-4

SUBIÑÀ i COLL, E. *Argentona de la Sagrera a la Vila*. 1a ed. Argentona: Ajuntament d'Argentona, 2002.

ISBN 84-922643-9-X

6. A França, en aquella època, als ferradors se'ls coneixia com a *maréchal-ferrant*, d'aquí ve manescal ferrer